

socialistických zemí s pozitivními příspěvky k problematice možného soužití.

V jistém smyslu vrcholem konference — vzhledem k autoritativnosti řečníků — bylo odpoledne posledního dne. Hlavní referát měl profesor Papežské salesiánské university ve Vatikáně, Giulio Girardi, a koreferát Vincenzo Miano z téže university. Oba pánové jsou spolupracovníky kurie ze sekretariátu pro nevěřící. Koreferát Vincenza Miana byl fakticky stanoviskem sekretariátu k problému dialogu, v podstatě pozitivní, avšak nepřekračující horizont papežských dokumentů koncilového a pokoncilového období. Hlavní referát prof. Girardiho *Křesťané a marxisté ve výměně názorů k problému míru* (doktrinální implikace) svým významem daleko přesáhl vymezené téma. Nejdůležitější ze všech katolických představitelů interpretoval a rozvíjel myšlenky obsažené v encyklice *Populorum progressio* ve směru ještě další možné konvergence. Marxistickým partnerem obou referentů byl sekretář ÚV italské komunistické strany Luciano Gruppi, který systematicky vyložil teoretická východiska a praktickou politickou linii vztahu marxistů k náboženství a k církvím, jak byly zformulovány na půdě KSI. Koreferát Vítězslava Gardavského z Brna rozebíral tutéž problematiku z hlediska komunisty socialistické země. Diskusi vedl a uzavíral za marxisty prof. Garaudy z Paříže.

Jménem křesťanů poděkoval organizátorům symposia prof. Hromádka z Prahy. Za Paulus-Gesellschaft uzavíral konferenci prof. Schaefer z Heidelbergu.

Večer po ukončení symposia navštívil účastníky pražský papežský administrátor pan biskup Tomášek.

Všemi účastníky byla vysoce hodnocena československá iniciativa k uspořádání symposia, organizace celé akce a zvláště pak možnost naprosto svobodné, otevřené výměny názorů, kterou nenarušil žádný pokus o vnější manipulaci.

Spolu s marxisty se dialogu zúčastnili čs. křesťané. Byli zastoupeni profesori ze všech katolických i evangelických fakult (včetně československé). V diskusi vystoupili pánové Hromádka, Lochmann, Trtík, Souček, Benda, Habáň, Stehlík, Brož. Hovořili jak k teologickým problémům, tak k problémům dialogu a místa křesťana v současné společnosti. Všichni vystupovali s odbornou erudovaností a vzácným politickým taktikem. Jako marxisté jsme si však museli klást otázku: byla by jejich vystoupení tak jednoznačně pozitivní, kdyby nebyla současně reakcí na jednostrannou výzvu dr. Kellnera, aby vystoupili s kritikou naší společnosti? Distancovali

se od ní. Nedali se vehnat do role pronásledovaných obětí, právě tak, jako žádný jiný křesťan ze socialistické země. Naprosto netvrdili, že zde nejsou bolestné problémy, ale dali plně najevo, že se cítí součástí své země a své doby. Ukázali, že situace je poněkud složitější a problémy poněkud jině, než to vidí antikomunistická propaganda.

Proti výtkám — zvláště jsou-li tak neohranné, jak se s nimi někdy na Západě setkáváme — je možno se bránit, a není to obtížné. „Proti důvěře“ obrana není, ta se musí splnit.

Erika Kadlecová

Sociální postavení žen ve světle statistiky*

Základní rozdíl mezi prací muže a ženy vyplývá z toho, že příroda velmi nerovnoměrně rozdělila funkce zajišťující biologické pokračování života. Biologické mateřství a sociální mateřství hrají v zaměstnání žen determinující roli.¹

Ženy tvoří jednu třetinu všech výdělečně činných lidí v moderním světě a tento poměr stále stoupá. Proto se problémy zaměstnanosti žen staly všeobecnými problémy národohospodářskými. Postavení žen v budoucí společnosti, které bude dáno jejich zaměstnáním, určí charakter této společnosti.² Při zbežném pohledu se zdá, že je k dispozici velké množství objektivních dat, neboť všechny industrializované země, a stále větší měrou i neindustrializované, je běžné uveřejňují. Ale komparativní materiál téměř neexistuje. Platí to jak o západní, tak o východní Evropě. Na Západě se více hovoří o situaci v rodině a méně o sociálním postavení žen a úrovni vzdělání, na Východě je tomu obráceně. (Všestranné komparativní údaje pocházejí ze Spojených států.) Zprávy dodnes sebrané neposkytují pohled na zaměstnání žen v jednotlivých zemích a na celém světě, neboť náhodné důsledky procesu aktivizace žen v zaměstnání se často mylně pokládají za podstatu procesu samého.

Politický a sociální status žen je nejrozvinutější v socialistických zemích. Dosud jediné marxisté vypracovali model postavení žen v budoucí společnosti a udali směr a prostředky jeho vývoje. Jednotlivé prvky tohoto pojetí jsou postupně přijímány téměř ve všech zemích. Ve věci zrovnoprávnění žen jdou všechny země cestou, kterou upravili marxisté, ale různé země dospěly do různých stadií této cesty. Proto mají socialistické země zvlášť odpovědné shromažďovat co nej přesnější a nejobsažnější údaje o pracujících ženách, neboť právě zde je nejvíce premis pro

* Tato informativní studie byla napsána na základě několika mezinárodních srovnání a opírá se o množství oficiálních statistických údajů. Protože kromě toho pojednává o sociálně politické problematice živě prodiskutované na různých fórech, chceme našim čtenářům předložit její výtah.

¹ Jerzy Piotrowski: *Szczegółne zagadnienia pracy zawodowej kobiet poza domem*. Zpráva v semináři o pracujících ženách v Institutu psychologie a sociologie Polské akademie věd, konaném v říjnu

1963; Magdalena Sokołowska: *O osobliwosciach pracy kobiet* (Zpráva v Polské sociologické společnosti — v dubnu 1964).

² Paul-Henry Chombart de Lauwe: *La femme dans la société*, Paris 1963; Antonina Kłosowska: *Rola i pozycja kobiety w rodzinie w aspekcie porównawczym*. (Zpráva v semináři o pracujících ženách v Institutu filosofie a sociologie Polské akademie věd, květen 1964).

teoretické generalizace na základě empirických poznatků.

Zaměstnání žen

1. Poměr žen k celkovému počtu pracujících a poměr výdělečně činných žen k celkovému počtu žen

Tabulka 1

Procento žen mezi výdělečně činným obyvatelstvem (mimo zemědělství)³

Země	Rok	%	Rok	%	Rozdíl
1	2	3	4	5	5-3
Jugoslávie	1953	22,5	1961	34,1	11,6
Rakousko	1951	32,2	1962	40,0	7,8
Švédsko	1950	26,4	1960	33,5	7,1
Bulharsko	1955	28,6	1962	35,1	6,5
ČSSR	1955	37,2	1962	43,0	5,8
USA	1950	29,0	1962	34,0	5,0
Itálie	1954	24,0	1963	28,0	4,0
NDR	1955	42,0	1962	46,0	4,0
NSR	1950	30,4	1960	34,1	3,7
Polsko	1950	32,9	1962	36,0	3,1
SSSR	1955	47,0	1959	47,1	0,1
Francie	1954	34,6			

Zvýšení poměru žen k celkovému počtu pracujících není jediným měřítkem jejich aktivizace v zaměstnání. Podle Piotrowského nemůže pouhý index procenta žen z celkového počtu polských pracujících vyjádřit dynamiku jejich pracovní aktivizace v letech padesátých ve srovnání s lety předválečnými, neboť tento index by zůstal stálý, přes znatelné zvýšení pracovní aktivizace žen vzhledem k tomu, že se zvýšil absolutní počet zaměstnaných. V zemích s rychlou industrializací svědčí vzrůst poměru žen k celkovému počtu výdělečně činných osob, spolu s paralelním vzrůstem počtu pracujících, o rostoucí pracovní aktivizaci.⁴

V roce 1960 byla každá druhá dospělá žena žijící v polských městských oblastech zaměstnána. Z každého sta městských žen ve starší od 18–59 let byly 44,2 výdělečně činné v roce 1950 a 52,4 v roce 1960⁵ (tj. zvýšení o 8,2). V téže době v USA z každého sta žen starších 14 let bylo 32 zaměstnaných v roce 1950 a 36 v roce 1962 (zvýšení o 4).⁶

Je obtížné srovnávat tato čísla s čísly z jiných zemí, neboť na Mezinárodním úřadě práce se propočítávají koeficienty zaměstnanosti pro výdělečně činné ženy v městech i na venkově, zaměstnané v zemědělství i

mimo zemědělství. Zřejmě je ale možno srovnávat koeficienty zaměstnanosti městských žen z celkovými koeficienty v zemích s nepatrným procentem žen zaměstnaných v zemědělství. (Viz tab. 2.)

Tabulka 2

Procento výdělečně činných žen z celkového počtu žen

Země	Rok	%	Rok	%	Rozdíl
1	2	3	4	5	5-3
Spojené státy	1950	21,8	1961	26,1	4,3
Švédsko	1950	23,2	1960	27,2	4,0
NSR	1950	31,4	1960	33,2	1,8
Polsko*	1950	29,8	1960	31,1	1,3

* v městských oblastech

Podle této tabulky koeficient zaměstnanosti žen ve všech srovnávaných zemích v letech 1950–1960 stoupá (v Polsku poněkud méně).⁷

2. Zaměstnanost starších žen

Srovnávání velmi všeobecných indexů nám však mnoho neříká. Je mnohem plodnější srovnávat indexy zaměstnanosti žen podle věkových skupin. (Tabulka 3.)

Tabulka 3

Procento zaměstnaných žen podle věkových skupin

Země	Rok	20–24	25–34	35–44	45–54	55–64
Polsko	1960	61,4	50,5	47,3	40,8	23,3
USA	1960	45,0	36,0	44,0	49,0	37,0
NSR	1950	70,4	46,1	35,8	34,9	25,7
Francie	1954	57,2	40,5	42,2	46,5	38,0
Dánsko	1950	62,4	41,6	43,1	43,4	30,5
Švédsko	1950	57,1	32,2	27,4	30,2	22,8

Podle tabulky 3 lze ve srovnávaných zemích pozorovat nejvyšší zaměstnanost ve věkové skupině 20–24 let; nejvyšší v NSR (70) a nejnižší v USA (45). V další věkové skupině (25–34 let) stojí na prvním místě Polsko, kde ve srovnání s předcházející skupinou se zaměstnanost snížila o málo, zatímco v jiných zemích silně poklesla.⁸ Proto v době,

³ V šedesátých letech tohoto století procento žen mezi výdělečně činným obyvatelstvem ve světovém měřítku bylo 33 % (Data Mezinárodního úřadu práce – International Labour office ILO).

⁴ J. Piotrowski: *Praca zawodowa kobiet a rodzina*, Varšava 1963, s. 55.

⁵ Anton Rajkiewicz: *Bilans i perspektywy zatrudnienia w Polsce Ludowej*, Włocławek 1964, č. 7, s. 22.

⁶ Handbook on Women Workers, 1962, s. 4, tab. 1.

⁷ Lze to vysvětlit nedostatkem dat z jiných zemí, která by umožnila srovnání zaměstnanosti žen v

témž desetiletí. Podle ILO indexy pro jeden rok jsou: ve Velké Británii v r. 1951 – 27,4; v SSSR v r. 1959 – 41,5; ve Francii v r. 1954 – 29,9; v Rakousku v r. 1951 – 35,0. Celkový světový index pro zaměstnanost žen vzrostl z 23,0 v r. 1950 na 27,0 v r. 1960.

⁸ Reprezentativní vzorek zpracovaný v r. 1960 ukázal, že více než 66 % žen se po mateřské dovolené vrací do práce; z nich je 59,6 % manuálních a asi 80 % duševních pracovníků (Adam Kurzynowski: *Macierzynstwo a ciaglosc zatrudnienia pracownic zamężnych*, Bulletin Institutu sociálních záležitostí, 1962).

kdy ženu nejvíce zatěžují rodina a domov, je zaměstnanost polských žen vyšší než v západní Evropě nebo v USA. Jiná je ale situace v mnohých zemích (Spojené státy, Francie, Dánsko, Švédsko) v dalších věkových skupinách: zaměstnanost má stoupající tendenci. V Polsku se nemění, anebo dokonce klesá. Ve starších věkových skupinách (45 až 54) lze pozorovat nejvyšší zaměstnanost ve Spojených státech a nejnižší ve Švédsku. V Polsku vykazují starší ženy zřetelně menší zaměstnanost než ženy ve Spojených státech, Francii nebo Dánsku.

Ve Spojených státech je zřetelná tendence k zvýšení zaměstnanosti starších žen, které se vrací na trh pracovních sil, když vychovávají své děti. Tato druhá vlna se objevila teprve v posledním desetiletí. Ve Spojených státech v r. 1950 37 z každého sta žen ve stáří 45–54 let a 28 ve stáří 55–65 bylo zaměstnáno, v r. 1960 to bylo 49 a 37. Proces pracovní aktivizace starších žen ve Spojených státech byl tedy velmi dynamický. V letech 1965–1970 se očekává další zvýšení zaměstnanosti starších žen.

Rozdíly v zaměstnanosti mezi různými věkovými skupinami se odrážejí ve věkových strukturách zaměstnaných žen v Polsku a ve Spojených státech.⁹ V roce 1960 v Polsku polovina zaměstnaných žen (mimo zemědělství, ve velkých i menších městech a sídlištích) patřila k věkovým skupinám 25–44 let (51,5%), jedna čtvrtina (25,4%) byla starší než 45 let a zbytek (22,8%) mladší než 25 let. Ve Spojených státech v r. 1962 méně než polovina (39%) byla starší než 45 let, 40% náleželo k věkovým skupinám 25 až 44 let, zatímco procentuální podíl žen mladších 25 let byl ve skutečnosti stejný jako v Polsku, tj. 21%. Více než polovina polských pracujících žen je ve věku aktivního mateřství, kdežto většina pracujících žen v USA tento věk již překročila.¹⁰

3. Zaměstnání žen s rodinnými povinnostmi

Z věkové struktury polských pracujících žen tedy vyplývá, že většina jich je zatížena rodinnými povinnostmi.¹¹ Tabulka 4 ukazuje vzrůst procenta vdaných pracujících žen ve vybraných evropských zemích a v USA v 50. a 60. letech.

Tabulka 4 vykazuje značné zvýšení zaměstnanosti vdaných žen v desetiletí 1950 až 1960 nejen v Polsku, nýbrž i v mnohých jiných industrializovaných zemích. Toto zvý-

Tabulka 4

Procento zaměstnaných žen (ve vybraných zemích)

Země	Rok	%	Rok	%	Rozdíl
1	2	3	4	5	5–3
Polsko	1956	30*	1960	56	26
Švédsko	1950	29	1962	50	21
Velká Británie	1950	38	1961	53	15
NSR	1960	35	1961	40	5
USA	1950	52	1961	55	3

* Odhad Piotrowského

šení však bylo nejrychlejší v Polsku. Je třeba poznamenat, že k tomuto procesu došlo v USA v letech 1940–50. Vdané ženy tvořily cca 30% všech pracujících žen v r. 1940 a 52% v r. 1950. V mnohých zemích byl proces pracovní aktivizace vdaných žen brzděn tradicí, v jiných pak zákonnými opatřeními.¹²

V řadě zemí, v nichž je nedostatek komparativních dat o diferenciálních věkových skupin, byl poměr vdaných žen k celkovému počtu pracujících žen tento: Francie 49% (1954), Rakousko 40% (1951), Belgie 40% (1947), Dánsko 39% (1950), Kanada 30% (1951).

Paralelně se zvýšeným počtem vdaných žen v celkovém počtu vdaných žen se zvýšilo procento zaměstnaných vdaných žen v celkovém počtu vdaných žen (tab. 5).¹³ Koefficienty zaměstnanosti v západních zemích a v USA převyšují 30%. Průměrně je tedy v zaměstnání každá třetí žena.¹⁴

Tabulka 5

Procento vdaných zaměstnaných žen

Země	Rok	%	Rok	%	Rozdíl
1	2	3	4	5	5–3
Polsko	—	—	1960	56	—
Belgie	1947	15	1961	34	19
USA	1950	22	1961	33	11
Kanada	1953	12	1961	21	9
NSR	1950	25	1961	33	8
Velká Británie	1962	26	1961	33	7

Avšak data o poměru vdaných žen k celkovému počtu pracujících žen anebo indexy jejich zaměstnanosti v poměru k celkové-

⁹ Údaje pro USA, v. *Handbook on Women Workers*, 1962, s. 34: pro Polsko byly vypočteny na základě Biuletyn Statystyczny GUS, Ústřední statistický úřad, série L, čís. 23, s. 16.

¹⁰ V této souvislosti je třeba poznamenat, že Američanky se vdávají dříve (průměrný věk pro ženy je 20,3) a dříve se stávají matkami; v 35 letech jich většina již má děti školou povinné (*Americké ženy* — Zpráva presidentské komise o statusu žen 1963, s. 58).

¹¹ Termín „ženy s rodinnou odpovědností“ se zdá vhodnější než název „vdané“, ale pro nedostatek komparativních dat týkajících se pracujících žen budeme používat údajů pro vdané ženy.

¹² Ve Švýcarsku např. nesmí ženy pracovat bez manželova svolení. Až do nedávné doby byly v Itálii vdané ženy automaticky propuštěny ze zaměstnání a odbory teprve nedávno tento zákaz zrušily. V Holandsku stále existují zákonná omezení zaměstnání vdaných žen.

¹³ Indexy zaměstnanosti žen v některých jiných zemích, pro něž není dostatek srovnávacích dat pro různá léta, jsou: Rakousko v r. 1951 — 32,5, Francie v r. 1954 — 32,5, Švédsko v r. 1950 — 14,5, Dánsko v r. 1950 — 27,2, Jugoslávie v r. 1953 — 30,6 (Zpráva VI) 1, BIT Ženeva.

¹⁴ Data ILO.

mu počtu vdaných žen nedávají jasný obraz o rozsahu zaměstnanosti žen vázaných rodinnými povinnostmi. Je zřejmé, že čtyřicetiletá nebo starší vdaná žena s třemi dětmi staršími 16 let je méně zatížená povinnostmi mimo zaměstnání než dvacetiletá matka s dvěma dětmi v mateřské školce nebo v jeslích. Skutečnou míru zaměstnanosti žen s rodinnými povinnostmi nejlépe ukazují srovnávací koeficienty věkových skupin 25–34 a 45–54 let, tj. srovnání období, v němž nejvíce doléhají břemena rodiny a domácnosti, s obdobím, kdy je toto napětí již silně zredukováno (tab. 6).¹⁵ Polsko znamená nejvyšší zaměstnanost vdaných žen v období prvním. Vdané ženy ve věkové skupině 25–34 let s dětmi do věku 16 let tvořilo v r. 1960 až 66,3 % žen zaměstnaných mimo zemědělství, ve věkové skupině 45–54 jen 31,8 %, zatímco ve skupině starších matek (s dětmi již dospělými) většina pracovala v USA a ve Francii.

Tabulka 6

Zaměstnanost vdaných žen ve vybraných zemích v době zvýšeného tlaku rodinných povinností ve věkové skupině 25–35 let a ve věkové skupině 45–54 let

Země	Rok	% vdaných žen pracujících ve věkových skupinách	
		25–34	45–54
Polsko	1960	44	30
USA	1961	29	42
Francie	1954	32	39
Velká Británie	1951	25	25
NSR	1950	26	27
Švédsko	1950	18	15
Jugoslávie	1953	27	22

Velmi vážný je nedostatek komparativních údajů o rodinném statusu pracujících žen (z toho vyplývá nutnost používat data o zaměstnanosti žen podle věku a procentech zaměstnaných vdaných žen).¹⁶ Údaje o rodinných povinnostech byly v Polsku poprvé získány všeobecným sčítáním lidu v r. 1960. Podle těchto údajů tvořily¹⁷ vdané ženy 60,5 % všech žen starších 15 let, žijících v městských oblastech. Z každého sta vdaných žen 36,5 bylo zaměstnáno mimo zemědělství v městských oblastech. Z celkového počtu pracujících žen s rodinami (mimo zemědělství) mělo 69 % děti do 16 let. Téměř polovina pracujících matek (48,2 %)

měla jedno dítě, 33,7 % dvě děti, 12,4 % tři a 5,5 % čtyři nebo více dětí. Tedy značná většina (asi 83 %) pracujících žen měla jedno nebo dvě děti.¹⁸ Ve Francii 73 % pracujících matek mělo dvě děti a 21 % tři.¹⁹ V Kanadě 50 % pracujících vdaných žen mělo děti, z nichž 22 % bylo v předškolním a 42,5 % ve školním věku.²⁰ V roce 1961 bylo ve Spojených státech²¹ ze sta matek s dětmi mladšími 18 let zaměstnáno 33. V Polsku 45 ze sta matek (v městských oblastech) s dětmi mladšími 16 let bylo výdělečně činnou.

Těžce se pocituje nedostatek údajů, které by dovolily srovnávat zaměstnání matek v posledním desetiletí. Tyto údaje, získané jedině v USA, svědčí o značném zvýšení poměru matek k celkovému počtu pracujících žen. Zatímco pracující matky v USA tvořily v roce 1940 sotva 11 % všech zaměstnaných žen, kolem r. 1950 tento poměr stoupl asi na 25 %, a kolem r. 1960 na 36 % (o 9 % méně než téhož roku v Polsku).²³

Úroveň vzdělání a dovednosti pracujících žen

Srovnáváme-li úroveň vzdělání mužů a žen, je třeba mít na paměti, že ženy měly přístup k odbornému a profesionálnímu školení na všech (nebo téměř všech) úrovních až asi v posledních dvaceti letech. V posledních letech byla zaznamenána zvýšená úroveň takového vzdělání. To platí především pro socialistické země, kde ženy mají široké možnosti vzdělání.

Vhodná data pro komparativní analýzu úrovně vzdělání žen v různých zemích neexistují. Proto se omezujeme na srovnávání v Polsku, SSSR a Spojených státech (viz tab. 7 a 8).

Tabulka 7

Struktura zaměstnání v Polsku podle pohlaví a vzdělání v r. 1964 (v procentech)

Vzdělání	Pohlaví	
	ženské	mužské
Vysokoškolské	4,0	4,5
Střední odborné	11,6	6,4
Střední akademické	6,6	3,1
Nedokončené střední	6,9	3,3
Základní odborné	7,7	13,0
Základní	44,7	45,4
Nedokončené základní	18,5	24,3

¹⁵ Bylo by ovšem nejlepší srovnat koeficienty zaměstnanosti matek podle počtu dětí, ale potřebná data nejsou k dispozici.

¹⁶ Až do uveřejnění výsledků všeobecného sčítání lidu v roce 1960 byl jediným pramenem pro data o procentu výdělečného zaměstnání vdaných žen odhad Jerzy Piotrowského.

¹⁷ Ty, které se nazývaly vdanými.

¹⁸ Vypočteno na základě GUS Statistical Bulletin, série L, čís. 23.

¹⁹ Data převzata z dotazníku Institut National de la Statistique et des Etudes Economiques.

²⁰ BIT, Report VI.I, Zeneva, s. 19.

²¹ Ze sta matek s dětmi mladšími než 6 let: 22, s dětmi ve věku 6–17 let: 45 (citováno z *Handbook on Women Workers*, 1962).

²² Elizabeth Pfeil: *Die Berufstätigkeit der Mütter*, Tübingen, 1961, J. C. B. Moln (Paul Siebeck).

²³ *Handbook on Women Workers*, 1962, s. 50. Jistě se nelze domnívat, že tato přibližná procenta znamenají totéž; nemělo by se zapomínat, že v r. 1960 bylo 29 % všech zaměstnaných žen v USA zaměstnáno na částečný úvazek.

Vzdělání	Pohlaví	
	ženské	mužské
Vysoká škola — 5 let nebo více	2,0	4,0
— 4 roky	6,0	6,0
— méně než 4 roky	10,0	9,0
Střední škola — 4 roky	38,0	27,0
— méně než 4 roky	10,0	20,0
Základní škola	13,0	16,0
Nedokončená základní škola	11,0	17,0=

* Cit. z Handbook on Women Workers, 1962, s. 107.

Při poměrně nízké vzdělanostní úrovni polských pracujících více žen než mužů má střední nebo kombinované vyšší vzdělání a menší procento pracujících žen nedokončilo obecnou školu. Tato situace ovšem vyplývá z toho, že jsou to hlavně ženy s jakýmsi vzděláním a kvalifikací, které nastupují do zaměstnání.

V USA, právě tak jako v Polsku, je ve srovnání s muži větší procento pracujících žen s dokončeným vysokoškolským nebo středoškolským vzděláním. V Sovětském svazu 43,1 % všech pracujících žen a 59,7 % všech žen pracujících ve městě má vysokoškolské nebo středoškolské vzdělání. (Neexistují komparativní údaje pro muže.)²⁴

Počet žen s vysokoškolským nebo středoškolským vzděláním ze sta pracujících žen: Polsko — 22,2, SSSR — 43, USA — 46. U žen s neúplným základním vzděláním: Polsko — 18,5, USA — 11. (Odpovídající údaje pro SSSR neexistují.)

V roce 1964 tvořily ženy v Polsku 33 % všech pracujících s vysokoškolským vzděláním a 51 % všech pracujících se středoškolským vzděláním.²⁵ Odpovídající údaje pro Sovětský svaz (z r. 1959) jsou: 53 a 63. Ženy tedy tvoří většinu vysoce kvalifikovaných pracovníků. Ve třech srovnávaných zemích představují ženy vyšší procento mezi kvalifikovanými pracovníky než v celkovém počtu pracujících. To je způsobeno skutečností, že čím vyšší je úroveň vzdělání, tím vyšší je stupeň zaměstnanosti žen. Údaje Ekonomické plánovací komise naznačují následující vztah mezi úrovní vzdělanosti žen v Polsku a jejich zaměstnáním: Ze sta žen ve stáří 18—29 let je zaměstnáno asi 90 ze skupiny s vysokoškolským vzděláním, asi 80 ze sku-

piny se středoškolským odborným nebo všeobecným akademickým vzděláním a asi 70 ze skupiny s nižším odborným vzděláním, 55 se základním vzděláním.²⁶ Ve Spojených státech v roce 1959 bylo v rámci každé ze tří úrovní školního vzdělání (tj. vysokoškolského, středoškolského a základního) zaměstnáno 53, 43 a 32 žen.²⁷

Ale postavení ženy v zaměstnání není ovlivňováno pouze stupněm odborných znalostí nebo kvalifikace. Stejnou důležitost má druh jejich zaměstnání. Zaměstnání učitelské, ošetrovatelské a kancelářské práce jsou do velké míry ve všech vysoce industrializovaných zemích považovány za povolání ženská. — V Polsku i ve Spojených státech téměř polovina (43 %) všech žen s dokončeným středoškolským vzděláním vykonává učitelské povolání, každá pátá žena v Polsku²⁸ a každá čtvrtá v USA²⁹ se středoškolským vzděláním je ošetrovatelkou. Podle dotazníku UNESCO je 60—80 % žen učitelkami na základních školách v 27 ze 70 dotázaných zemí a 40 až 60 % v 27 zemích.³⁰ V žádné evropské zemi nebylo méně než 40 % učitelkami základních škol. Ve Francii v r. 1954 bylo 53 % všech úřednických a kancelářských míst obsazeno ženami.³¹ Každá třetí pracující žena v USA pracuje v kanceláři a v r. 1962 tvořily ženy 70 % všech kancelářských zaměstnanců.³² V r. 1959 vykonávaly ženy v Sovětském svazu 71 % všech plánovacích a účetenských prací.³³

Pokud tedy jde o rozsah zaměstnání žen se středoškolským vzděláním, je téměř stejný v socialistických i kapitalistických. Výjimku tvoří technické profese s nepatrným počtem žen v USA, s 18 % v Polsku (v r. 1958).³⁴ 38 % v SSSR³⁵ a 9 % ve Francii (v r. 1956).³⁶ Jiná je však situace v těch profesionálních odvětvích zaměstnání, jež vyžadují vysokoškolské vzdělání. Je sice pravda, že procento žen ve vyšších vzdělávacích zařízeních se

Tabulka 9

Procento žen na vysokých školách ve vybraných zemích

Země	Rok	%
SSSR	1962	42
Polsko	1961	38
Francie	1957	37
Československo	1960	34
USA	1960	34
NDR	1960	32
Velká Británie	1957	24
Rakousko	1958	23
Itálie	1957	22
NDR	1958	20

²⁴ Zenszczyzny i dieti w SSSR, Moskva 1963, s. 58.²⁵ Data podle GUS (Ústřední statistický úřad) z: Statystyka kadrowa, 1958.²⁶ Rajkiewicz: Bilans i perspektywy zatrudnienia w Polsce Ludowej, Włes Współczesna, 1964.²⁷ Handbook on Women Workers, 1962, s. 109.²⁸ Data podle GUS, Statystyka kadrowa, 1958.²⁹ Handbook on Women Workers, 1962, s. 17.³⁰ Materiály UNESCO ED, 12. pros. 1961.³¹ Chombart de Lauwe: La femme dans la société, Paris 1963, s. 419.³² Handbook on Women Workers, 1962, ss. 2, 11.³³ Zenszczyzny i dieti w SSSR, Moskva 1963, s. 86.³⁴ Data podle GUS, Statystyka kadrowa, 1958.³⁵ Zenszczyzny i dieti w SSSR, Moskva 1963, s. 118.³⁶ „Noi Donne”, 1964, č. 33.

v posledních letech značně zvýšilo u všech industrializovaných zemích, ale jsou rozdíly ve struktuře studijního zaměření pro ženy v socialistických zemích a například v USA (viz tab. 9).

Rozdíly v profesionálních možnostech se ostře rýsují při srovnávání struktury vysokoškolského zaměření žen v Polsku a v USA (viz tabulku 10).

Tabulka 10 ukazuje, že většina Američanek si volí humanitní obory, kdežto zájmy polských žen jsou rozmanitější. Polské ženy mají převahu v medicíně, mnohé studují matematiku, přírodní vědy a jen málo jich se

Tabulka 10

Studium, jež si zvolily ženy v Polsku (1961/62) a v USA (1959/60) v %

Studijní obor	Polsko*	USA**
Humanitní obory	20	83
Medicína	30	3
Matematika a přírodní vědy	14	3
Technologie***	13	—
Ekonomika	11	3
Zemědělství	8	—
Umění	4	5
Jiné	—	3

věnuje technologii, již se americké ženy nezabývají vůbec. Tyto rozdíly se odrážejí ve struktuře zaměstnání vysokoškolsky vzdělaných žen v Polsku, USA a SSSR (viz tab. 11).

Tabulka 11

Podíl žen ve vybraných profesích vyžadujících vysoké vzdělání v SSSR a USA (% žen z celkového počtu lidí v daném zaměstnání)

Zaměstnání	Polsko (1964)	SSSR (1959)	USA (1961)
Lékařky	44,3	79,0	5,0
Zubní lékařky	80,3	83,0	2,0
Právníčky	23,7	37,0	3,5
Inženýrky	11,7	32,0	—

* Ze sta studentů — mužů se 50 věnovalo technologii, 12 medicíně, 11 právům a ekonomii, 10 zemědělství, 7 humanitním oborům, 7 matematice a přírodním vědám, 3 umění.

** Vysoké školy.

*** Procento žen mezi studujícími škol technických směrů je 28.

Z tabulky lze vyvodit tyto závěry: a) tam, kde podmínky jsou příznivé, využívají ženy

možnosti získat netradiční povolání (např. 32 % sovětských inženýrů jsou ženy, b) je jen otázkou času, kdy ženy proniknou do nových, dosud tradičně mužských zaměstnání.³⁷ (O tom svědčí procento sovětských a polských inženýrek, zatímco v USA nejsou vůbec.)

Kde ženy pracují

S ekonomickým rozvojem přibývá pracovních příležitostí pro ženy nejen v průmyslu, ale i v různých národohospodářských odvětvích služeb. To se týká např. školství, zdravotnictví, různých sociálních a kulturních institucí i administrativy (ve vysoce industrializovaných zemích).

Téměř ve všech západních zemích, v USA a rostoucí měrou i ve východní Evropě lze pozorovat rychlé zvýšení zaměstnanosti v celé řadě služeb. Procento pracovních sil zaměstnaných ve službách materiálních i nemateriálních a v administrativě (muži i ženy) dosahuje 55 v USA, 53 v Kanadě, 47 ve Velké Británii, 41 ve Švédsku, 37 ve Francii a NSR, 30 v SSSR a Československu, 25 v Polsku (20 v r. 1950).³⁸ V těchto ekonomických oblastech pracují převážnou většinou ženy. V Polsku např. 54 % všech zaměstnanců mimo průmysl a zemědělství v r. 1955 byly ženy, a kolem r. 1962 činilo toto procento již 57. (Odpovídající čísla pro muže jsou 37 % a 36 %.)

Ze všech výdělečně činných žen v Polsku pracovalo 46 % v průmyslu a stavebnictví v roce 1955 a 43 % v r. 1963. Odpovídající procenta pro muže jsou 63 a 64. Procento mužů zaměstnaných v průmyslu z celkového počtu zaměstnaných se zvýšilo, kdežto procento žen se snížilo. V r. 1962 více než jedna čtvrtina všech zaměstnaných žen pracovala ve školství, vědeckých, kulturních a zdravotnických institucích, v sociálním zabezpečení, finančních úřadech a administrativě (zatímco v těch odvětvích byla zaměstnána sotva jedna desetina mužských pracovních sil).³⁹

V USA bylo v roce 1961 80 % všech pracujících žen zaměstnáno v továrnách a ve stavebnictví, 42 % jich bylo zaměstnáno ve službách.⁴⁰ Také procento duševně pracujících žen se zvýšilo. V Polsku bylo v r. 1960 mezi duševně pracujícími 43 % žen,⁴¹ ve

Francii 78 %.⁴² Procento žen mezi duševními pracovníky bylo 64 v Polsku (v r. 1960), 54 v SSSR (v r. 1959),⁴³ 52 ve Francii (v roce 1954).⁴⁴

Výdělky žen

Téměř ve všech zemích vydělávají ženy méně než muži. Jejich mzdy jsou menší dokonce i ve stejných zaměstnáních, a dokon-

³⁷ Ve školním roce 1950/51 bylo procento žen v polských vysokoškolských technických institucích 8 %, v r. 1961/62 14 % (podle Zeszytów Statystyki Polski, Szkolnictwo Wyższe w latach 1961/62 s. 34,35).

³⁸ Anton Rajkiewicz: Czynniki ludzki w rozwoju gospodarczym Polski Ludowej, Biuletyn IGS, 1963, č. 4. s. 10.

³⁹ Počítáno podle Rocznik Statystyczny, 1963, s. 56.

⁴⁰ Handbook on Woman Workers, 1962, s. 21, tab. 8.

⁴¹ Plotrowski: Praca zawodowa kobiet a rodzina, Warszawa 1963, s. 73.

⁴² Chombart de Lauwe: La femme dans la société, Paris, 1963.

⁴³ Zenszczyzny i diety w SSSR, Moskva 1963, s. 82.

⁴⁴ Viz. pozn. 42.

ce i v zemích, které, jako např. Francie, ratifikovaly konvenci č. 100, zaručující stejný plat za stejnou práci.⁴⁵

Ve Francii představovaly průměrné výdělky nekvalifikovaných dělnic 94 % výdělků mužů v téže kategorii; u zaučených dělnic 90 %, u kvalifikovaných 88 %, u vysoce kvalifikovaných 83 %.⁴⁶

Zákonné ustanovení stejného platu za stejnou práci je v platnosti ve 24 amerických státech (ve státních podnicích a institucích). Výzkumem z r. 1960 však bylo zjištěno, že průměrné platy žen zaměstnaných v bankách déle než 5 let jsou o 5–15 dolarů týdně nižší než platy mužů vykonávajících tutéž práci.⁴⁷ V Polsku i v USA je počet žen v nejvyšších platových rozmezích nepatrný. I když výdělky mužů v posledních letech stoupaly, výdělky žen tuto tendenci nevzrovnávaly.

Značný rozdíl platů podle pohlaví ve prospěch mužů lze nalézt u duševních pracovníků i v takových odvětvích, jako jsou zdravotnictví a správa sociálního zabezpečení, jež, jak známo, zaměstnávají největší počet žen se středoškolským vzděláním.

Tabulka 12

Výdělky mužů a žen (duševně) pracujících ve zdravotnictví a v sociálním zabezpečení v Polsku v r. 1962 (v %)*

Vydělaný obnos (v zlotých)	Ženy	Muži
Pod 1 000	23,7	5,7
1 000–1 500	45,2	28,0
1 501–2 000	20,4	24,0
2 001–2 500	5,8	14,2
2 501–3 000	2,5	9,9
Více než 3 000	2,4	17,3
	100,0	100,0

* Odhad podle Biuletyn Statystyczny 1963, č. 2, s. 44.

Z tabulky 12 vyplývá, že 68,9 % žen zaměstnaných ve zdravotnictví a správě sociálního zabezpečení vydělalo méně než 1500 zlotých měsíčně, zatímco 70 % mužských zaměstnanců vydělalo více.

Zdá se, že rozdíly ve výdělu podle pohlaví (s výjimkou zemí, kde jsou legálně schváleny) jsou způsobeny dvěma základními příčinami: 1. ženy pracují převážně v méně placených zaměstnáních a zaujímají nižší postavení než muži, 2. ženy jsou často zařazovány do méně placených skupin při téže práci nebo do nižších platových kategorií

v rozmezí týchž platových skupin. To je v souladu se zákonem, neboť odstupňování platů „od – do“ platí pro všechny zaměstnance. Avšak nižší platy obyčejně obdrží ženy.⁴⁸ Podíl žen v lépe placených skupinách duševních pracovníků je výjimečně nízký ve srovnání s rozdílem v úrovni vzdělání mezi pohlavími na tomto poli.

V kapitalistických zemích, kde nerovnost v odměňování je sankcionována zákonem, je nejdůležitějším článkem zápasu o zrovnoprávnění ženy změna platných zákonů, kdežto v socialistických zemích jde především o překonání tradičních způsobů myšlení („muž musí vydělávat více“). Na druhé straně, jakmile dojde k velkému přílivu žen do nějakého výrobního nebo profesního odvětví (např. v medicíně), platy v nich se snižují. Analýza tohoto jevu je předmětem dalšího výzkumu.

Pracovní místa žen

Odpovídá povyšování žen na vedoucí a odpovědná místa jejich pracovní aktivitě a rostoucí roli v ekonomickém životě? Dostávají ženy „místa na vrcholu“, jak tomu říkají Američané? Jestliže ano, jak a do jaké míry?

Začneme s učitelstvím, tradičním ženským zaměstnáním. Jak známo, toto povolání je do velké míry feminizováno jak v Polsku, tak v ČSSR i v USA, zvláště na úrovni základních škol. V Polsku je více než 70 % učitelů základních škol,⁴⁹ ale jen 10 % zastává vyšší místa – ve srovnání se 40 % učitelů.⁵⁰ V USA⁵¹ představují ženy 86 % 50 % nadřazených míst na těchto školách a všech učitelů na nižším stupni a zastávají pouze 9 % na středních školách.⁵² V SSSR je 71 % žen ředitelkami na základních školách a 20 % na středních.⁵³

Ženy tvoří většinu nižších kategorií úředníků a kancelářských pracovníků ve všech srovnávaných zemích. Například asi 70 % všech zaměstnanců Polské národní banky jsou ženy v tomto složení: 92,6 % počítatelek peněz, 92,8 % účetních, více než 90 % vyšších účetních a revizorek účtů, jen 77 % vyšších inspektorek 44 % vyšších plánovacích inspektorek, 32 % vedoucích účetních, 16 % vedoucích oddělení, 5 % zástupkyň ředitele, 4,3 % ředitelek. Je třeba dodat, že vyšší procento ředitelek má vyšší vzdělání než ředitelé-muži: 58 % oproti 41 %. Zatímco 43 % mužů ze sta s vysokoškolským vzděláním zastávají nadřazená místa, číslo žen pro tutéž kategorii je 7 ze sta.⁵⁴

V USA 25 % všech zaměstnanců federální vlády v roce 1961 byly ženy. Většina jich

⁴⁵ Ze 104 členských států UNO jen 46 ratifikovalo konvenci o stejném právu žen na stejný plat za stejnou práci (včetně všech socialistických států).

⁴⁶ Chombart de Lauwe: *La femme dans la société*, s. 420.

⁴⁷ *American Women – Report of the President's Commission on the Status of Women*, 1963, s. 37.

⁴⁸ V. Janina Walukowa: *Praca i płace kobiet* UW, 1963. To také vyplývá z dotazníkové akce, kterou v r. 1961 řídila Krystyna Wrochnová v práci *Kobieta i Życie* (60 otázek daných pracujícím

ženám), a z dotazníkové akce provedené mezi inženýrkami v r. 1963.

⁴⁹ Podle dat GUS o zaměstnancích z r. 1958.

⁵⁰ Jan Woskowski: *Feminizacja zawodu nauczycielskiego* (Feminizace učitelského povolání), *Kultura i społeczeństwo*, 1963, čís. 3.

⁵¹ *Handbook on Women Workers*, 1962, s. 16–17.

⁵² Nižší střední školy – jen 5 % ředitelů těchto škol byly ženy.

⁵³ *Zenszczyzny i dzieci w SSSR*, Moskva 1963, s. 125.

⁵⁴ *Zagadnienia pracy kobiet w NBP*, Varšava 1963.

(78 %) byla sekretářkami a stenografkami. Asi jen 8 % všech ženských zaměstnanců zaujímaloby tzv. odpovědná místa a jen 2 % místa ředitelská. Více než polovina všech zaměstnaných žen bylo v nejnižší platové skupině (v této kategorii bylo ale jen 15 % mužů). Ve vyšších platových skupinách bylo 25 % všech zaměstnaných mužů a jen 2 % všech zaměstnaných žen.⁵⁵

Ve Francii představují ženy 53 % veškerého kancelářského personálu, 38 % samostatných vyšších úředníků (cadres moyens) a 13,3 % vedoucích pracovníků. Podle průzkumu Národního institutu demografických studií (Institut national des études démographiques) zastávalo šestnáct ze sta mužů a jen tři ze sta žen nadřazená místa.⁵⁶ V NSR 6,7 % všech vyšších ministerských úředníků a 3,5 % všech vedoucích úředníků státní správy byly ženy.⁵⁷ V Sovětském svazu tvořily ženy 71 % všech zaměstnanců v plánovací a účetnickém aparátu, 39 % vedoucích oddělení (v plánování, statistice, financích), 93 % personálu v bankách a úřadech a 39 % vedoucích činitelů těchto institucí.⁵⁸ Tabulka 13 ukazuje počet žen na vedoucích místech v polském a sovětském průmyslu.

Tabulka 13

Ženy na vedoucích místech v polském (v r. 1953) a sovětském (v r. 1963) průmyslu v %

Místo	Země	
	Polsko	SSSR
Vedoucí jednotlivých provozů v továrnách	2,1	6,0
Vrchní inženýrky	2,1	16,0
Vedoucí provozních oddělení	6,0	24,0
Vedoucí hospodářských oddělení	15,2	33,0
Odborné pracovnice	—	20,0
Vedoucí účetní	20,0	33,0
Ekonomky	39,3	76,0

Počet ředitelky továren je třikrát větší v SSSR než v Polsku, vedoucích inženýrek osmkrát větší a provozních ředitelky čtyřikrát. Průzkumem povyšování žen ve Slezsku v r. 1962 bylo zjištěno, že sotva 1 % všech pracujících žen zastávalo ředitelská místa.⁵⁹

Ale jinak je tomu v oblasti vědy. V roce 1962 v Itálii zastávaly ženy 32 % výpomoc-

ných universitních lektorů, 10 % míst profesorů a 19 % míst mimořádných profesorů.⁶⁰ V USA je 31 % absolventek vysokých škol s titulem A. B. a 10 % žen s titulem PhDr. Od druhé světové války se zvýšilo procento žen s titulem B. A. a M. A. Kolísalo mezi 16–19 % a v roce 1961 bylo 16,8 %.⁶¹ (Stav v Polsku ukazuje tabulka 14.)

Tabulka 14

Vědecky pracující ženy v Polsku (v r. 1962)

Druh zaměstnání	% žen
Pomocné vědecké pracovnice	31
Doktorky filosofie ve vědách*	25
Docentky (mimořádné profesorky)**	13
Řádné profesorky	3

* V r. 1955 tvořily ženy 10 % ze všech, kdo dosáhli hodnosti PhDr., v r. 1960 – 19 %. Počet žen, jež získaly tuto hodnost se zvýšil z 10 v r. 1955 na 389 v r. 1962.

** V r. 1955 jedna žena dosáhla hodnosti docentky (z celkového počtu 5), v r. 1960 – 8, v r. 1962 – 41 (13 % ze všech, kdo získali tuto hodnost).

V školním roce 1959/60 vystudovalo v Polsku 60,7 % žen medicínu, 78,5 % zubní lékařství a 83,7 % farmacii ale bylo jen 14 % vědeckých pracovnic v lékařském výzkumu (v r. 1960). Tento poměr se v příštích dvou letech nezměnil. Nyní je zaměstnáno na všech lékařských akademiích 40 žen ve vědeckém lékařském výzkumu, 11 ve farmaceutickém a 7 v zubním výzkumu. Většinu těchto žen je přes 50 let. Nezdá se, že ženy mladší 40 let se zabývají vědeckým výzkumem.⁶²

Ženy reprezentují 75 % všech lékařů v SSSR. Z nich 14 je členy lékařského oddělení Akademie věd.⁶³

Z uvedených dat vyplývá, že v Polsku je otevřena cesta k vědám až k hodnosti PhDr.; nad tuto hranici však začínají působit jakési zábrany. Několik žen je sice docentkami, ale vyšší hodnosti dosahuje velmi málo žen.

Ženy ve vládě

Účast žen ve vládních orgánech (tj. sněmovny, exekutivní odvětví, politické strany) je početně nepatrná. S výjimkou Sovětského svazu zasedá zřídka více než 5 žen v různých sněmovnách (například jen dvě jsou v Kongresu Spojených států,⁶⁴ jak je patrné z tabulky 15).

⁵⁵ Handbook on Women Workers, 1962, s. 28–29; American Women – Report of the President's Commission on the Status of Women, 1963.

⁵⁶ Femmes diplômées, 1963, čís. 46, s. 89.

⁵⁷ Maurice Duverger: La participation des femmes à la vie politique UNESCO, 1965, ss. 101, 102.

⁵⁸ Zenszczyzny i diety w SSSR, Moskva 1963, ss. 90, 91.

⁵⁹ Do průzkumu bylo zahrnuto 600 továren patřících dvanácti firmám zaměstnávajícím 160 000 žen; 20 jich zastávalo ředitelská místa, 31 místa náměstky ředitelky, 144 byly odborných pracovnic. V této souvislosti je třeba poznamenat, že 23 000 žen (14 % všech zaměstnaných žen) mělo vysoko-

školské nebo středškolské vzdělání. V rozmezí 10 let byla povýšena jedna z 20 pracujících žen v kategorii kvalifikovaných pracovníků.

⁶⁰ Unità ed emancipazione delle donne per il progresso della società (Návrh teze pro VII. celostátní kongres italských žen v r. 1964.)

⁶¹ American Women – Report of the President's Commission on the Status of Women, 1963, s. 69.

⁶² Magdalena Sokolowska: Kobieta pracująca – socjodemografická charakteristika pracy kobiet, Varšava 1963, ss. 72–73.

⁶³ Ibid.

⁶⁴ M. Duverger: La participation des femmes à la vie politique, UNESCO 1965, s. 76.

Procento žen ve sněmovnách vybraných zemí (ve třech poválečných parlamentních obdobích)

Země	Období		
	I	II	III
Polsko	17,4	4,1	13,0
Francie*	6,0	3,5	2,0
Itálie**	8,0	7,0	4,0
USA	—	—	2,5
SSSR	—	17,0	27,0

* 22 žen bylo senátorkami v prvním období (1946), 9 v druhém (1952) a 5 ve třetím (1958).

** 4 ženy byly senátorkami v prvním a 3 v druhém období.

Podíl žen na různých vládních místech vypadá takto:⁶⁵ předsedkyně vlády: 1 (Ceylon), náměstky předsedy vlády 1 (NDR), ministryně — v socialistických zemích: SSSR 1 (kultura), NDR 2 (škola, spravedlnost), Československo 1 (lehký průmysl); v kapitalistických zemích: Dánsko 1 (zdravotnictví), Holandsko 1 (práce a sociální péče), NSR 1 (zdravotnictví), Norsko 1 (škola a náboženství), Švédsko 1 (bez portfeuille), Kanada 1 (zdravotnictví a sociální zabezpečení), Trinidad 1 (zdravotnictví a bydlení), Indie 3 (zahraniční věci, informace a rozhlas, zdravotnictví), Indonézie 1 (sociální záležitosti), Ceylon 1 (obrana a zahraničí), Izrael 1 (zahraničí). Celkem 18 žen zastává vyšší vládní místa: 16 ministryň, 1 předsedkyně vlády a 1 náměstky vlády.

Jedna žena je členkou Polské státní rady, 5 jich je vedoucími oddělení na ministerstvech (v r. 1961).⁶⁶ Ani jedna žena nezasedala v kodifikační komisi pro trestní a rodinný zákon. Polsko nemá ani jednu velvyslankyni, kdežto Švédsko má jednu, USA dvě,⁶⁷ a po jedné má Kanada a Turecko.⁶⁸ V Sovětském svazu zastávají ženy 28 % vedoucích míst ve státní správě a tvoří 21 % všeho vedoucího personálu ve straně, odborech a veřejných organizacích.⁶⁹

Některé závěry

Jak bylo v úvodu naznačeno, účelem tohoto pojednání je osvětlit na základě statistických údajů dnešní postavení žen ve vybraných zemích. Úmyslně jsme se zdrželi interpretace všech uvedených číselných údajů, poněvadž nejsou pro ni adekvátní premisy. Za téměř každým číslem osvětlujícím některou fázi problému (sociálního postavení žen, se skrývají dosud neprobádané komplexnější procesy a jevy. Prakticky každá statistická tabulka zahrnuje různé faktory

specifické pro každou zemi jako celek, ale i pro téměř všechny subkultury v rámci každé země. Přehlednou pro interpretaci daných čísel může být jen dalekosáhlá, vysoce specializovaná srovnávací analýza. Dnes se takové analýzy neprovádějí.

Uvedená data ukazují, že změny v sociálním postavení žen v různých zemích se vyznačují velkou podobností. Některé jevy závisí především na stupni industrializace v daných zemích bez ohledu na jejich sociální řád (např. pokles zaměstnaní žen v průmyslu a jeho vzestup ve službách, nebo vzrůst zaměstnaní vdáných žen a matek). Pak existují jevy přímo spojené se sociálním systémem, např. bohatství různých profesionálních zájmů a studijních možností žen v socialistických zemích (srov. rozdíly ve sféře technických zaměstnání mezi Polskem a SSSR na jedné straně a USA na straně druhé), větší procento žen např. v inženýrství, medicíně, zubním lékařství, lékárnictví, překážky žen při získávání akademických hodností (v USA mezi hodnostmi MA a PhDr., v Polsku mezi titulem PhDr. a docenturou).

V moderním světě jsou s otázkou pracujících žen a jejich sociálního postavení spojeny mnohé reálné problémy. V některých zemích lze tuto otázku redukovat na boj za právo žen na zaměstnání. V jiných zemích jde o další stadium: o plný přístup k vzdělání. Vysoce industrializované země nyní zřejmě vstoupily do třetího stadia, jehož těžištěm je počet žen v útvarech, v nichž se rozhoduje, v řídících centrech ve vládním aparátu a ve všech oblastech tvůrčího úsilí. To nemá nic společného s feministickými hesly o „dovolování ženám“, ani s klamáním lidí udělením několika míst ve vládě jednotlivým ženám s tím, že ženy jsou zastoupeny. Správný podíl žen na „místech na vrcholu“ je nutný jak pro muže, tak pro ženy a je v zájmu společnosti jako celku. Vždyť je třeba, aby mužské a ženské prvky byly vyváženy ve všech fázích života. Například změna medicíny v socialistickém světě v ženské zaměstnání je negativním zjevem, právě tak jako snaha, aby zůstala výhradně mužským povoláním, jako v USA. Každé narušení rovnováhy mezi pohlavím je nutno považovat za negativní. Je-li např. výchova dětí ponechána jen matkám, pak se současnou feminizací pedagogických a výchovných povolání je mladá generace často výhradně v ženské péči a pod vlivem žen (doma, v jeslích, v mateřské škole, ve škole). To pak vede k významným negativním důsledkům, které psychologové v různých zemích již zpozorovali.

Ženy je jistě potřeba „na vrcholu“ — nikoli proto, že jsou rovný mužům, nýbrž prá-

⁶⁵ Podle dokumentární rubriky časopisu Informator polityczny Polské tiskové agentury (PAP), Varšava, 1962. Tato data jsou přízvučně dnešní situací, mohou v nich ale být mezery.

⁶⁶ Citováno z Roczniku Polityczno-gospodarczego 1962.

⁶⁷ Průzkumem 397 žen zaměstnaných v ministerstvu zahraničí v r. 1956 se zjistilo, že 47 % z nich opustilo zaměstnání po 2½ letech. Jen 17 % z těch,

kteř zůstaly, bylo vdáných. Ženy zastávající stejná místa jako muži byly mnohem starší než jejich kolegové a měly menší rodiny. (American Women — Report of the President's Commission on the Status of Women, 1963, s. 33.)

⁶⁸ Tato data jsou pravděpodobně neúplná.

⁶⁹ Zenszczyzny i dzieci w SSSR (Ženy a děti v SSSR), Moskva 1963, ss. 111–112.